

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Н. С. Педченко, кандидат економічних наук

Серед ключових чинників успіху підприємств і організацій споживчої кооперації на основі складових елементів потенціалу розвитку пропонуємо виділити поряд з трудовою, матеріальною, інформаційною, запасами, фінансовою, інвестиційно-інноваційною, маркетинговою, управлінською ще й соціальну складову на третьому функціональному рівні його формування. Це не суперечить сучасним існуючим науковим поглядам на формування потенціалу та пов'язано з потребою у виокремленні належністю 18 облспоживспілок з 21 до третього рівня за ефективністю формування і використання таких складових потенціалу розвитку як управлінської, маркетингової та соціальної, на ефективність якої і звернемо нашу увагу.

Метою дослідження є виділення соціальної складової потенціалу розвитку та окреслення особливостей її формування і використання підприємствами й організаціями споживчої кооперації.

Проблема збереження та розвитку соціальної є актуальною для багатьох країн світу, оскільки «вкладання інвестиційних коштів в соціальну сферу є загальносвітовою тенденцією соціально-економічного розвитку» [20, с. 147]. Для нашої країни це пов'язано з наявними сучасними тенденціями розвитку економіки, державних інституцій, господарюючих суб'єктів, домогосподарств, населення та потребує «вдосконалення державної політики щодо соціального захисту соціально вразливих верств населення» через подолання бідності, законодавче і фінансове вирішення проблем у сфері пенсійного забезпечення, розробку механізмів забезпечення соціальної

захищеності, реформування системи соціальних пілг і послуг, «аналіз тенденцій, засобів, механізмів, напрямів і методів покращення соціального захисту населення з урахуванням соціального досвіду передових західних держав» [15].

Необхідність виокремлення такої складової потенціалу розвитку як соціальна пов'язано в першу чергу з тим, що «до соціальної сфери прийнято відносити види діяльності, які забезпечують стійкий розвиток економіки країни» [20, с. 148] та її призначенням є забезпечення високого рівня добробуту населення через «доступність основних життєвих благ для більшості населення, створення можливостей соціальної мобільності, гарантування необхідного рівня соціального захисту, розвиток соціальної, трудової та підприємницької активності до здійснення інновацій, забезпечення можливостей самореалізації людини, свободу вибору прикладання своїх здібностей, у тому числі і на ринку праці» [13]. Неможливо не погодитися з наведеним підходом, оскільки окреслені напрями реалізації соціальних пріоритетів за умови орієнтації їх на ефективний економічний розвиток можливі через узгодженість соціальних і економічних інтересів.

На думку В. В. Гончарук «сам собою економічний результат не є метою розвитку взагалі» [8, с. 67], оскільки однозначною «метою є соціальний розвиток, а економічна динаміка є лише засобом його досягнення» [8, с. 67]. Цікавим є виділення того, що «соціальні аспекти розвитку за умови нехтування ними все більшою мірою поглинають джерельну базу економічної результативності» та «будь-яке піднесення в економічній підсистемі не

може бути фрагментарним процесом і потребує прив'язки до нього соціальних новацій» [8, с. 70]. Підтримують таку позицію і інші науковці, стверджуючи, що «зміна економічних аспектів життя не може відбуватись осторонь соціальних, без яких неможливо забезпечити загальний позитивний результат» [11]. Аналогічна позиція спостерігається і у наступному науковому підході, в якому пропонується розглядати як «процес запланованих соціальних змін призначений забезпечити благополуччя населення в цілому в поєднанні з динамічним процесом економічного розвитку» [14].

Спрямування соціальності на сільське населення, що є на сьогодні мало захищеним, є основною ідеєю іншого наукового дослідження, в якому автор зазначає: «соціальний та економічні процеси у сільському секторі економіки супроводжуються формуванням соціального капіталу», що «виступає інститутом розвитку сільського підприємництва, який консолідує економічно-соціальні ролі особистості селянина у соціумі та виробничо-господарський капітал села» [30]. Не можна не погодитись з тим, що розвиток підприємницької діяльності на селі стане основою для «забезпечення добробуту сільського населення, ... стабілізації демографічної ситуації і розвитку людського капіталу на сільських територіях» [30]. Найголовніше те, що вирішення такої проблеми науковці вбачають у «створенні кредитних спілок, виробничих товариств і асоціацій, що сприятимуть захисту спільних інтересів власників підприємницьких структур на селі» [30]. Відповідно до Закону України «Про споживчу кооперацію», саме її діяльність спрямована на захист інтересів сільського населення як споживачів [1]. Тому питання соціальності є і залишається актуальним для підприємств і організацій споживчої кооперації, враховуючи її соціальну сутність функціонування, і поглиблюється необхідністю його розв'язання державою як такою, що поєднує економічну та соціальну політику, їх розвиток.

Значення соціального аспекту для формування і використання потенціалу споживчої кооперації як пріоритетного напрямку її розвитку наскрізною ниткою проходить у виступах О. О. Нестулі, зокрема через реформування

та збереження соціальної функції, що забезпечить системі ефективність і багатофункціональність [25, с. 7]; «збереження соціальної місії кооперації» як найважливішої умови «її успішного реформування», «коли в центр своєї діяльності ставиться соціально значимі цілі та персонал як головний чинник їх досягнення»; пошук «золотої середини», яка б «забезпечила поєднання соціальних і бізнес цілей» [23, с. 9]; домінування принципу «соціальної справедливості» над «рівністю» [24, с. 1], «утвердження на споживчому ринку принципів соціального партнерства виробників і споживачів, з реалізації державних соціальних програм і високої якості обслуговування населення» [21, с. 2]; «об'єднання зусиль небагатих людей з метою отримання якихось економічних і передусім соціальних переваг» [22, с. 4].

Через посилення соціального напрямку як домінуючого для розвитку кооперації пропонує вирішувати проблему її господарювання С. Г. Бабенко у власній монографії [4, с. 20]. Соціальна складова, на його думку, обумовлена соціальною підтримкою та соціальним захистом «широких верств населення, насамперед соціально слабо захищених» [4, с. 21]. Мова йде «про мільйони людей з низькими доходами, які тільки у співтоваристві і в колективних діях можуть досягти трудової зайнятості, соціального обслуговування і гарантій соціального захисту» [4, с. 21]. Кооперація насамперед є і повинна залишатися, за твердженням С. Г. Бабенка, соціальною інституцією, що поєднує «ліберальні ідеали з ідеалами соціальної справедливості і соціального захисту населення» [4, с. 22]. Основними провідними елементами такої соціальної інституції, на думку С. Г. Бабенка, є «кооперативна власність та інститути пайовиків і працівників споживчої кооперації» [4, с. 206]. І в продовження «пайовики – соціальна основа споживчого кооперативу», – так стверджує колектив авторів на чолі з С. Г. Бабенко, але вже у іншому економічному виданні [2, с. 212].

Реалізацію соціальної місії споживчої кооперації вбачають у керуванні трьома основними пріоритетами, а саме турботу «про підвищення ролі члена-пайовика у вирішенні

стратегічних питань розвитку як первинних товариств, так і системи в цілому», «прагнення до максимальної оптимізації та підвищення ефективності господарської діяльності системи», орієнтацію «на всебічну і взаємовигідну співпрацю з кооперативами інших видів, передусім сільськогосподарськими, обслуговуючими та кредитними» [3]. Соціальні гарантії та соціальний захист членів пайовиків і працівників кооперативних підприємств і організацій «сприятиме зміцненню кооперативної демократії в цілому, і підвищенню ролі кожного пайовика, як реального співвласника системи» [3] та офіційно закріпленій у «Стратегії розвитку споживчої кооперації України (2004–2015 рр.)» [29]. Підвищення ролі вітчизняних споживчих товариств і спілок пропонується через сферу соціального обслуговування, зокрема через доступ до соціально-культурних послуг, до кооперативної освіти, соціальну підтримку та соціальний захист, пенсійне забезпечення, страхування [3; 29, с. 17].

На окрему увагу заслуговує науковий підхід Г. П. Скляра щодо забезпечення соціальності торговельної діяльності споживчої кооперації через систему внутрішніх і зовнішніх господарських зв'язків, заснованих на відповідності кооперативним принципам і цінностям – «особливо принципу економічної участі членів» на основі реалізації сутності «понять взаємодопомоги і довіри на засадах соціального партнерства» [28, с. 148].

Щодо прив'язки соціальної складової до особливостей функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації, відмітимо, що «у соціальній сфері головними завданнями споживчої кооперації є посилення соціальної місії, соціальної підтримки, соціального захисту членів кооперації, забезпечення робочими місцями, ... активізація ролі споживчої кооперації в соціальній перебудові села і розвитку сільських територій» [16, с. 260]. Ідентично завдання споживчої кооперації у соціальній сфері трактують в іншій науковій публікації [12], де додають про заглиблення соціальної функції споживчої кооперації в сучасних умовах господарювання, що майже дослівно приведено з головних завдань перспективного розвитку споживчої кооперації

України «Стратегії розвитку» [29, с. 11]. Саме у «Стратегії розвитку» йде мова про посилення соціальної місії споживчої кооперації як пріоритетної в розвитку кооперації. Таке «посилення», «заглиблення» розгорнуло «реформу соціальної бази», підвищило «роль інституту членів споживчих товариств і спілок», забезпечило на програмній основі розвиток кадрового потенціалу, «більш відчутними стали соціальна підтримка і соціальний захист кооперативів» [29, с. 10].

Хоча на думку А. Г. Драбовського, «у соціально-духовному плані система вітчизняної кооперації є недостатньо розвиненою, оскільки її соціальна мета поступово відійшла на задній план», що призвело «більшість кооперативних систем України» до надмірної економізованості [10, с. 213]. Отже, «соціальними вітчизняні кооперативи... є лише за формою» [10, с. 214]. Такої ж думки дотримується і проф. Г. П. Скляр, стверджуючи, що «споживча кооперація втратила власного покупця – пайовика, втратила свій внутрішній організований товарний ринок» [28, с. 147].

Розвиток споживчої кооперації пропонуємо розглядати через оновлення соціально-економічної моделі і соціально-орієнтованої діяльності, що передбачає «підпорядкування... соціальним ідеям і завданням, неприбутковий характер діяльності... соціальний захист населення і працівників... посилення ролі споживчої кооперації в соціальних перетвореннях на селі» [29, с. 16]. Заслуговують на окрему увагу поряд з такими традиційними пропозиціями як оновлення якісного складу пайовиків, збільшення їх чисельності, мотивація у розподілі прибутків, такі як «зміцнення мережі діючих недержавних пенсійних фондів, соціальне страхування, пільгове кредитування, харчування... підтримка інвалідів, пенсіонерів», «надання населенню соціальних послуг і послуг з догляду за дітьми, інвалідами, пенсіонерами» [29, с. 18–19].

На думку колективу авторів на чолі з проф. О. В. Березіним, «в управлінні потенціалом підприємства доцільне застосування і соціальних методів управління» [5, с. 17]. Розуміємо суттєву різницю між соціальними індикаторами та показниками потенціалу розвитку

при стратегічному управлінні та соціальними методами, але якщо науковці справді приділяють мало уваги аналізу соціальної складової, тому використовуємо таку існуючу можливість. Ці методи спрямовані, відповідно до погляду колективу науковців, на визначення впливу на соціально-психологічний клімат у колективі, на трудову й соціальну активність кожного з працівників і колективу в цілому, на формування і використання трудового потенціалу. Такий підхід наводить на думку, з якою неможливо не погодитись, що в основу формування і ефективного використання соціальної складової покладено трудовий потенціал. План соціального розвитку, за твердженням колективу авторів на чолі з проф. О. В. Березіним, пропонують розглядати як органічну складову частину комплексного плану економічного і соціального розвитку підприємства, «в якому передбачається система заходів щодо удосконалення структури колективу, формуванні і найбільш повного задоволення матеріальних і духовних потреб працівників, формування і використання потенціалу підприємства (перш за все трудового)» [5, с. 19].

Пріоритетності кадрового забезпечення при оцінюванні стратегії розвитку підприємства на основі його соціальної складової надає колектив авторів, пропонуючи «до числа базових індикаторів соціального розвитку підприємств» віднести кваліфікацію кадрів, освітній рівень, питому вагу атестованих робочих місць, рівень оплати праці персоналу, соціальні гарантії [31, с. 38]. Погоджується з таким підходом і інший науковий колектив, стверджуючи, що рівень соціального розвитку підприємства можна охарактеризувати такими показниками, серед яких показники соціально-кваліфікаційної структури персоналу, системи мотивації, умов праці та охорони здоров'я працівників, соціально-культурних і житлово-побутових умов [19].

Наведемо ще один підхід, спрямований на значимість кадрового забезпечення, описаний у науковій літературі як виявлення трьох складових «в доборі показників для оцінки ефективності соціального розвитку підприємства» [32, с. 235], серед яких персонал; «результативність, якість і складність живої праці або

трудової діяльності»; організація його роботи, мотивація, клімат в колективі [32, с. 235].

На нашу думку, варті об'єднання такі наукові погляди, спрямовані на результативність формування і використання соціальної складової розвитку. Пропонується виділити параметри до розрахунку показника соціального розвитку як складової оцінювання рівня інституціонального розвитку корпорації на основі методу експертних оцінок, серед яких обсяг платежів до бюджетних і позабюджетних фондів, рівень заробітної плати, розвиток соціальних проектів, ступінь соціальної відповідальності перед співробітниками й суспільством, екологічне навантаження [26, с. 269]. В іншому науковому підході, відповідно до якого «фундаментальними показниками результативності заходів щодо соціального розвитку можуть бути кінцеві результати діяльності підприємства торгівлі за певний проміжок часу, які характеризують його економічне зростання» [27, с. 68] та дають значні за обсягом, тривалі за часом та інтегральні за характером соціально-економічні ефекти [27, с. 71]. До таких критеріїв оцінки відносять рівень досягнення мети соціального розвитку підприємства, ефективність діяльності, забезпечення довгострокових конкурентних переваг, ступінь відповідності соціального потенціалу [27, с. 70].

У проектному аналізі серед його складових виділяють окремо соціальний, де основними індикаторами його проведення є демографічні показники (чисельність населення, динаміка його зміни, густота, урбанізованість, вікові та етнічні пропорції, стать, структура сімей); зайнятість (чисельність працездатного населення, рівень безробіття, структура робочої сили, плинність кадрів, наявність вакансій, пропозиція); соціальна структура (освітня культура населення, кількість населення на 1 тис. населення, кількість осіб з вищою освітою, чисельність науковців, професійна структура, майновий статус); житлові умови (питома вага сімей, що мешкають у приватних будинках, у власних квартирах, величина площі на одну особу); громадське життя (наявність громадських організацій, рівень суспільних потреб, що порушуються локальними засобами масо-

вої інформації); охорона здоров'я (кількість лікарів, лікарняних ліжок на 1 тис. населення, величина дитячої смертності, розміри коштів, що надходять з бюджету на одного жителя); злочинність [6, с. 323–325; 7, с. 254; 17, с. 150; 18, с. 246]. Розуміємо, що наведені показники застосовуються при соціальному аналізі конкретно одного проекту, коли в нашому випадку оцінку соціальності плануємо надати системі споживчої кооперації через актуалізацію окремих із них.

Потреба й актуальність дослідження соціальної складової супроводжується, на думку науковців, таким визначенням як наявності слабкої методологічної розробленості підходів «і, як наслідок, недостатня обґрунтованість вибору індикаторів соціального розвитку» [9]. Тому проведене дослідження дозволяє виділити такі індикатори та показники соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації (табл.).

Таблиця

Обґрунтованість вибору індикаторів і показників соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації

Науковий підхід	Критерії оцінки	Індикатори
	потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації на основі соціальної складової	
О. О. Нестуля	Ставиться соціально значимі цілі, персонал є головним чинником їх досягнення на основі високої якості обслуговування населення; звертається увага на реалізацію державних соціальних програм	<ul style="list-style-type: none"> - Середня кількість працівників за галузями діяльності, їх професійна структура; - динаміка науково-педагогічних працівників; - співпраця з державними соціальними програмами
С. Г. Бабенко, А. О. Пайтелеймоненко	Орієнтується на розвиток соціальної інституції через кооперативну власність, інститути пайовиків і працівників споживчої кооперації, окремо виділяючи доступ до кооперативної освіти	<ul style="list-style-type: none"> - Кількість облспоживспілок, райспоживтовариств, споживчих товариств; - кількість пайовиків; - співвідношення пайовиків до працівників системи; - динаміка контингенту студентів і учнів ВНЗ I–IV рівнів акредитації; - частка студентів, які навчаються за напрямленнями
Г. П. Скляр	Ґрунтується на нарощенні внутрішнього організованого товарного ринку через реалізацію принципів споживчої кооперації	Динаміка товарообороту роздрібної торгової мережі, закладів ресторанного господарства, реалізації продукції власного виробництва, оптового обороту, платних послуг, заготівельного обороту
О. В. Березін, С. Т. Дуда, Н. Г. Міценко, Р. В. Фещур, І. Б. Олексів, Н. Р. Яворська, С. П. Мостовий, Е. П. Чекальна, Н. Г. Сікетіна, І. І. Ємченко, О. П. Чабанова	Засновується на вдосконаленні структури колективу, формуванні й найбільш повному задоволенні матеріальних і духовних потреб працівників, їх праці, якості та результативності	<ul style="list-style-type: none"> - Динаміка середньомісячної заробітної плати працівників за видами економічної діяльності; - коефіцієнт співвідношення темпів зростання продуктивності праці над заробітною платою; - обсяги незавершеного виробництва; - кількість збиткових підприємств і їх обсяги
В. І. Куцик, В. О. Іваненко	Базується на забезпеченні робочими місцями, на соціальній перебудові села і розвитку сільських територій	<ul style="list-style-type: none"> - Матеріально-технічна база, розташована у сільській місцевості; - динаміка товарообороту мережі, розташованої у сільській місцевості
М. М. Радаєва, Н. В. Сичова	Виділяється показники результативності заходів соціального розвитку через кінцеві результати діяльності підприємства, що характеризують його економічне зростання	<ul style="list-style-type: none"> - Динаміка зведеного фінансового результату за видами економічної діяльності; - динаміка відрахувань на соціальні заходи, відсотків за кредитами, податків, зборів, обов'язкових платежів

Продовж. табл.

Науковий підхід	Критерії оцінки	Індикатори
	потенціалу розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації на основі соціальної складової	
В. А. Верба, С. О. Митяй, О. В. Москвін, Ю. В. Богоявленська	Акцентується увага на ефективності демографічних показників, зайнятості, соціальній структурі, житлових умовах, громадському житті, охороні здоров'я, злочинності	- Питома вага пайовиків у чисельності населення; - темпи зміни середньої заробітної плати працівників системи проти темпів зміни її по країні; - динаміка правопорушень; - наявність громадських організацій

Виділені індикатори та показники соціальної складової потенціалу розвитку підприємств і організацій споживчої кооперації стануть основою для здійснення аналізу й отримання достовірної оцінки ефективності управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про споживчу кооперацію [Електронний ресурс]: Закон України № 2266-ХІІ від 10.04.1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 30. – Ст. 415. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2265-12>. – Назва з екрана.
2. Бабенко С. Г. Основи кооперації : навч. посіб. / С. Г. Бабенко, С. Д. Гелів, Я. А. Гончарук, Р. Я. Пастушенко. – К. : Знання, 2004. – 470 с.
3. Бабенко С. Г. Перспективи розвитку системи споживчої кооперації України в умовах лібералізації економіки [Електронний ресурс] / С. Г. Бабенко, А. О. Пантелеймоненко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_Gum/2010_9/20.pdf. – Назва з екрана.
4. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія / С. Г. Бабенко. – К. : Наукова думка, 2003. – 332 с.
5. Березін О. В. Управління потенціалом підприємства : навч. посіб. / О. В. Березін, С. Т. Дуда, Н. Г. Міценко. – Львів : Магнолія, 2006. – 308 с.
6. Богоявленська Ю. В. Проектний аналіз : навч. посіб. / Ю. В. Богоявленська. – К. : Кондор, 2006. – 336 с.
7. Верба В. А. Проектний аналіз : підручник / В. А. Верба, О. А. Загородніх. – К. : КНЕУ, 2000. – 322 с.
8. Гончарук В. В. Оцінка результатів економічної і соціальної динаміки в Україні та їх взаємозв'язку і взаємовпливу / В. В. Гончарук // Європейський вектор економічного розвитку. – 2011. – № 2 (11). – С. 65–71.
9. Дармограй В. І. Основи концепції соціального розвитку господарських систем [Електронний ресурс] / Дармограй В. І. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/index.htm. – Назва з екрана.
10. Драбовський А. Г. Деформовані кооперативні системи: типи та особливості розвитку / А. Г. Драбовський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С. 212–216.
11. Жерибор Л. Л. Соціально-економічний стан сільських територій Житомирської області / Л. Л. Жерибор // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2011. – № 1 (28), т. 2. – С. 10–18.
12. Іваненко В. О. Сучасні трансформації структури і системи відносин споживчої кооперації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2010_15_1/Ivanenko.pdf. – Назва з екрана.
13. Костевко В. І. Соціальні аспекти інноваційного розвитку машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / В. І. Костевко // Економічні науки : зб. наук. пр. Луцького національного технічного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2010. – Вип. 7 (26), ч. 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc.../12.pdf>. – Назва з екрана.
14. Котуков О. А. Соціальний розвиток як концептуальний підхід до забезпечення соціального благополуччя / О. А. Котуков, Н. А. Копилова // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1 (37). – С. 112.
15. Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт наукових досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc.../05.pdf>. – Назва з екрана.
16. Куцик В. І. Стратегічні напрями реформуван-

- ня системи відносин споживчої кооперації / В. І. Куцик, Г. П. Красько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5. – С. 259–263.
17. Митяй О. В. Проектний аналіз : навч. посіб. / О. В. Митяй. – К. : Знання, 2011. – 311 с.
18. Москвін С. О. Проектний аналіз : навч. посіб. / С. О. Москвін. – К. : Лібра, 1999. – 368 с.
19. Мостовий С. П. Формування рівня соціально-економічного розвитку підприємства в сучасних умовах / С. П. Мостовий, Е. П. Чекальна, Н. Г. Сікетіна, І. І. Ємченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/.../Mostovy.pdf>. – Назва з екрана.
20. Несторова Н. С. Теоретичні аспекти соціальних інвестицій в Україні / Н. С. Несторова // Національного університету державної податкової служби України. – № 2. – 2010. – С. 147–155.
21. Нестуля О. О. Головне завдання – зберегти систему споживчої кооперації / О. О. Нестуля // Вісті. Діловий випуск. – 27.03.2009. – С. 2.
22. Нестуля О. О. Не треба боятися змін – іншого шляху немає : матеріали «круглого столу» / О. Нестуля, С. Шамян, В. Шкарупа [та ін.] // Вісті ЦССТУ. – 24.12.2009. – С. 4–5.
23. Нестуля О. О. Про основні засади подальшого реформування споживчої кооперації України : із виступу ректора ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» на VI зборах Ради Укоопспілки / О. Нестуля // Вісті ЦССТУ. Діловий випуск. – 09.12.2011. – С. 9.
24. Нестуля О. О. Чи слід погодитися з роллю «проміжної ланки»? / О. Нестуля, В. Артеменко // Вісті ЦССТУ. – 21.07.2011. – С. 1–3.
25. Нестуля О. О. Якщо ми думаємо про майбутню кооперації, маємо дбати й про майбутню кооперативної освіти... / О. О. Нестуля ; бесіду вела С. Піскова // Вечірня Полтава. – 2012. – № 4. – С. 7.
26. Радаєва М. М. Моделювання оцінювання рівня інституційного розвитку корпорацій / М. М. Радаєва // Научний вестник ДГМА. – 2011. – № 2 (8Е). – С. 291–297.
27. Сичова Н. В. Методичне забезпечення оцінки результативності та ефективності стратегії соціального розвитку підприємств торгівлі / Н. В. Сичова // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 2 (5). – С. 67–73.
28. Скляр Г. П. Проблеми формування соціального капіталу підприємств торгівлі споживчої кооперації / Г. П. Скляр, Н. В. Мокерова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2010. – № 4 (43). – С. 145–149.
29. Стратегія розвитку споживчої кооперації України (2004–2015 рр.): XIX з'їзд споживчої кооперації України / Центральна спілка споживчих товариств. – К. : Укоопспілка, 2004. – С. 63.
30. Усюк Т. В. Інституційні аспекти розвитку сільського підприємництва: теоретико-методологічний підхід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vzhnau/2011_1/41.pdf. – Назва з екрана.
31. Фещур Р. В. Методика оцінювання стратегії розвитку підприємства / Р. В. Фещур, І. Б. Олексів, Н. Р. Яворська // Восточно-Європейський журнал передових технологій. – 2011. – № 1/10(49). – С. 37–39.
32. Чабанова О. П. Вдосконалення прийомів аналізу соціально-економічного потенціалу підприємства / О. П. Чабанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 33. – С. 234–239.